

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Елена Кирилова Бояджиева-Делева

за дисертационен труд на тема

„ВЛИЯНИЕ НА ФОНОЛОГИЧНАТА ПРЕРАБОТКА ВЪРХУ УСТНИЯ И ПИСМЕНИЯ ЕЗИК ПРИ АФАЗИЯ“

за придобиване на ОНС „Доктор“ в професионално направление 1.2. Педагогика, Логопедия

на Емануела Храбър Щика

Научен ръководител: доц.д-р Катерина Атанасова Щерева

1. Съответствие на процедурата с действащата нормативна уредба

Становището е изготвено съгласно Заповед РД-38-56/29.01.2024 г. на Ректора на СУ. Дисертационният труд, авторефератът и придружаващата ги документация напълно отговарят на изискванията на ЗРАСРБ и на Правилника за прилагането му, както и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Кл. Охридски“.

2. Общо биографично представяне на кандидата

Емануела Храбър Щика завършва с отличие бакалавърската и магистърската степени на специалност „Логопедия“ в СУ „Св. Климент Охридски“. Още по време на следването си е доброволен сътрудник в работата с деца с комуникативни нарушения и СОП в различни организации. От 2019 г. работи като логопед в ЛЦ „Говори с мен“, гр. София. Участва в над 10 научни и практически семинара и обучения за повишаване на квалификацията. Участва в 4 проекта (2 от които международни) по теми от областта на логопедията, детското развитие и практическото обучение на студенти. Презентира на 9 конференции, от които 6 са международни.

3. Актуалност на проблематиката на дисертационния труд

Разработваната тема е изключително актуална предвид нарастващата честота на инсултите сред все по-младата възраст и огромната социална значимост на последиците от тях. Освен увеличаващият се обществен интерес към афазията като резултат от съдови или други мозъчни нарушения, към необходимостта от провеждане на изследвания в областта се добавя и обстоятелството, че българската логопедия е своеобразен длъжник на пациентите с афазия и техните семейства поради недостатъчното научни и практически разработки у нас в последните 30 години. Особено неизследвана област е тази на фонологичната преработка при придобити езикови нарушения, обичайно запазена като насока на проучвания при патологията в детска възраст. В рамките на дисертационното изследване се доказва, че фонологичната преработка е сериозно засегната при афазия и качествените ѝ изменения и тяхната тежест могат да се сметат за ключов предиктор за

развитието на състоянието на устния и писмения език при пациента с времето, като на свой ред се третира и като отправна точка за структуриране на терапевтичната стратегия.

4. Структура и съдържание на дисертационния труд

Дисертацията е поместена на 227 стандартни печатни страници, от които 171 са основен текст (12 стр. *Литература* и 44 стр. *Приложения*). Структурирана е с въведение, три глави, обобщение и изводи, препоръки, ограничения, заключение, приноси, литература и приложения.

С въведението в проблема докторантката демонстрира личната си мотивация и емоционално отношение към изследваната област, основани на актуални статистически данни за разпространението на афазията и социалната значимост на нейните ефекти. Посочват се стегнато целта, предметът и обектът на изследването, споменават се някои от по-значимите резултати и се подчертават основните приноси на труда.

Първата глава представя обстоятелствен теоретичен обзор на афазията чрез анализ на дефинициите, етиологията и класификациите в исторически и съвременен аспекти, описание на формите на афазия и техните симптоми, както и паралел с придобитите нарушения на четенето и писането. В рамките на 2 от 3 самостоятелни раздела се разглеждат връзките на фонологичната преработка и афазията, което е в непосредствена връзка с темата на дисертацията. Описват се детайлно фонологичните дефицити както в продукцията, така и в перцепцията при афазия, като се предоставят актуални данни от български изследвания, обособени в отделна точка на втори раздел. Задълбочено се анализира връзката на фонологичната преработка с нарушенията на устния и писмения език при афазия на основата на теоретични модели. Също в самостоятелен раздел е разгледана в детайли диагностиката при афазия както през призмата на общите и класическите подходи към нарушението, така и спрямо специфичните методи за оценка на фонологията при афазия. Теоретичният обзор завършва с формулиране на изводи, чрез които е обосновано и мотивирано провеждането на дисертационното изследване.

Втората глава представя методологията на изследването. Целта е формулирана ясно и конкретно, задачите точно и подробно я операционализират и са последователно структурирани с оглед на етапите в реализирането на изследователския план. Много добро впечатление прави планирането на задача за получаване на разрешение за провеждане на изследването от Етичната комисия на СУ „Св. Климент Охридски“. Изследователските въпроси са формулирани широко и са обобщени в две основни и няколко допълнителни хипотези. Диференцирани са обект и предмет на изследването. Към описанието на контингента от 60 изследвани лица, разпределени в 2 групи, се посочват и критериите за подбор и групова принадлежност. Контингентът е подробно представен, като наред с демографските данни (пол, възраст, местоживееене, степен на образование, професия) са предоставени данни за формата на афазия, давността на нарушението, етиологията, ръркостта и придружаващите нарушения. Подробно описана е процедурата по прилагане на изследването, както и съдържанието на двата основни диагностични инструмента (Бостънски тест за изследване на афазия и Стандартизирана оценка на фонологията при афазия, СОФА). Във връзка с поставената цел на дисертацията е предоставена детайлна информация за процедурата по превод и адаптация на инструмента за оценка на

фонологията, включително с помощта на експертна оценка от специалист по психолингвистика при етапите на подбор и конструиране на стимулния езиков материал. Процедурата по превод, адаптация и апробация на СОФА е предшествана от получаване на официално съгласие от автора на оригиналния тест и включва повторение на стандартизираните условия за тестиране. Изброени са статистическите методи, приложени за анализ на резултатите в следващата глава.

Третата глава предлага внушителен масив от резултати, получени чрез разнообразните статистически процедури по регресионен, корелационен, дисперсионен и факторен анализ, подкрепени със солидна дескриптивна статистика. Резултатите се онагледяват с 6 таблици и 28 графики и се подлагат на подробно обсъждане успоредно с представянето си, което при наличието на толкова многобройни данни и търсенето на разнопосочни корелации е категорично преимущество в структурирането на труда. Изведени и анализирани са връзките между фонологичната обработка и разбирането на чута реч, продукцията, четенето, писането. Приносно е извеждането на зависимости между посочените компоненти и демографските фактори пол, възраст, образование, местожителство и място на раждане. С непосредствено практическо значение е посочването на връзки между давността на афазията, нейната тежест и фонологичната преработка, която може да се определи като прогностичен фактор за възстановяването и напредъка на терапията. Впечатляващо е не само количеството статистически методи, използвани от докторантката, но и умението ѝ да тълкува получените числови стойности и да ги интерпретира качествено във вид на резултати.

Обобщението на проведеното изследване се състои в седем извода, представени обяснително и с оглед на практико-приложните ползи от получените резултати.

Отлично впечатление прави обособяването на раздел „Препоръки“, очертаващ 6 области с конкретни насоки за диагностичната и терапевтичната практика с афазии и раздел „Ограничения“, в който обективно са посочени намалената възможност за генерализация на изводите поради липсата на репрезентативност на извадката, ограниченото използване на диагностични инструменти без изведени нормативни стойности и ограниченията във възможността за контрол над външни фактори по време на изследователската процедура.

Заклучението в стегнат вид утвърждава успешното доказване на изследователските хипотези.

Литературата се състои от 116 източника, оформени по АРА стандарт, от които 26 на български и 90 на английски език.

Приложенията са 78 и включват солиден масив от изнесени данни от статистическата обработка и резултати от многофакторен и линеен регресионен, факторен и дисперсионен анализ по всички субтестове на методиката (общо 72 таблици), както и допълнителна дескриптивна статистика за извадката. Извеждането на данни в приложения не намалява качеството на анализа в основния текст и не лишава доказателствената част от нагледност. В приложенията са поместени също и оперативните документи за провеждане на изследването: писмо с декларация за информирано съгласие и пълната версия на формуляра за прилагане на стандартизирана оценка на фонологията при афазия (СОФА).

5. Научнотеоретични и практико-приложни приноси

Формулирането на 6 групи приноси с различен характер (теоретичен, методологичен, емпиричен, практико-приложен, методически и социален) съответства реално на постигнатото в рамките на дисертационното изследване. Теоретичният обзор и свързаните с него публикации осъвременяват знанията за афазите и подпомагат по-доброто им разбиране, като разширяват контекста за разглеждане на проблематиката в светлината на връзките с качеството на фонологичната преработка. В резултат на дисертационния труд българската логопедична общност се сдобива с надежден диагностичен инструмент за оценка на фонологията при афазия. Получените емпирични данни могат да се използват за бъдещи научни изследвания и да допринесат за изготвянето на ефективни терапевтични програми. Не на последно място по значимост е социалният принос на дисертационния труд, който се свързва с повишаването на обществената информираност за рисковете, свързани с инсулт и афазия, както и осведомеността за значението на навременната логопедична диагностика и терапия. Получените резултати и направените на тяхната основа изводи са отправната точка, от която докторантката съумява да формулира осем насоки за бъдещи научни изследвания в областта. Прежеждането, адаптирането и апробирането на оригиналния инструмент Стандартизирана оценка на фонологията при афазия (СОФА) със съгласието на автора ѝ е приносно както за дисертационния труд, така и за логопедичната практика с пациенти с афазия у нас.

6. Автореферат

Представеният автореферат коректно отразява основните аспекти на изследването и приносите на разработения труд.

7. Публикации по темата на дисертацията

Публикационната активност на докторантката може да се определи като самостоятелен научно-теоретичен принос. Представени са общо 11 публикации, от които 4 статии в списания (3 реферирани в Web of Science, 1 международно списание на английски език реферирано в EBSCO) и 7 доклада от научни конференции (6 международни), публикувани в реферирани в НАЦИД сборници. От публикациите 6 са самостоятелни и 5 са в съавторство с научния ръководител. Тематиката на всички публикации е във връзка с темата на дисертационния труд. Докторантът напълно покрива и дори надхвърля наукометричните показатели по минималните национални изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по научно направление 1.2. Педагогика.

8. Лични впечатления

Личните ми впечатления от Емануела Щика са отлични още от времето на обучението ѝ в бакалавърската и магистърската степени по логопедия в Софийския университет. Тя винаги е демонстрирала висока мотивираност към участието в учебния процес, старателност и стремеж към отлични постижения, съчетани със системна самоподготовка. Още като студентка Емануела показва желание за включване на научния живот, като участва с публикации в два студентски научни форума. Отлични са

впечатленията ми от нея и като практикуващ логопед, придобити лично по времето на стажата в ЛЦ ЕЛБО и участието ѝ като член на проект, финансиран по ФНИ на СУ.

9. Бележки, препоръки и въпроси

Нямам.

10. Заключение

Дисертацията се отличава с редица достойнства в теоретичен и експериментално-приложен план, издава подчертано авторско отношение и висока професионална компетентност. Въз основа на това убедено предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „Доктор“ на Емануела Храбър Щика в Професионално направление 1.2. Педагогика, Логопедия.

член на научното жури:

/доц.д-р Елена Бояджиева-Делева/

10.05.2024 г.